

Kur'an'da Namaz Vakitleri ve İmsak

Prof. Dr. Abdulaziz BAYINDIR*

Oruç, tan yerinin ağarmasından güneşin batmasına kadar, Allah rızası için yemeyi içmeyi ve cinsel ilişkiyi terk etmektir. Eski- den çıplak gözle bakılır, ufuk boyunca ışığın yoğunlaştığı, üst tarafta beyaz ışık, altta karanlık ve ortada kırmızı ışık hattı (fetr) görülünce yemeye içmeye son verilirdi. Artık gözlemin yerini takvimler almıştır. Ama takvim- ler hatalı olduğu için Türkiye’de oruca olması gerektiğinden çok daha erken vakitte başlanmak- tadır.

Genel anlayışın aksine gündüz, geceden önce gelir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

“Güneş ayı yakalayamaz, gece de gündüzü geçemez. Her biri farklı bir yörüngede yüzüp gider.”¹ (Yasin 36/40)

Gece, gündüzü geçemediği için yeni gün, gündüzle başlar. Bu yüzden farz namazların vakitlerini bildiren iki ayet- te ilk namaz, öğle namazıdır.

“Gündüzün iki tarafında ve gecenin zülfelerinde namazı tam kıl. İyilikler kötülükleri giderir. Bu, bilgisini kul- lananlar için doğru bilgidir.” (Hûd 11/114)

* İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, Süleymaniye Vakfı Başkanı.

¹ Gecenin ve gündüzün yörüngeleri konusu, ilgili ilim dalının izahına muhtaçtır. Güneşin, ayın, gecenin ve gündüzün yörüngesinden bahsedilip dünyanın yörüngesinden bahse- dilmemesi üzerinde de durmak gerekir.

Taraf (طرف), bir şeyin bölümlerinden biri anlamına gelir.² “Gündüzün iki tarafı”, iki bölümü demektir. Aşağıdaki ayette görüleceği gibi namaz kılınması gereken ilk bölüm, güneşin batıya kaydığı öğle vaktidir. İkincisi ise ikinci namazının vaktidir. Bu iki vakit bütün kültürlerde vardır.

Ayetin metninde, “yakınlık” anlamında olan **zülfe** (زلفة)’nin çoğulu **zülef** (زلف) kelimesi geçer. Arapçada çoğul, en az üçü gösterir. Ayetteki “زُلْفًا مِّنَ اللَّيْلِ = **gecenin zülfeleri**”, gecenin gündüze yakın en az üç vaktidir. Bunlar; akşamın ve sabahın alacakaranlığında kılınan akşam, yatsı ve sabah namazlarıdır.

Gece üçe ayrılır; birinci bölümü, akşam ve yatsı namazlarının vaktidir. Güneşin batmasıyla başlar ve karanlığın iyice çökmesine (ğaseku'l-leyl'e) kadar sürer. İkinci bölümü, teheccüd namazının vaktidir; ğaseku'l-leyl'den tan yerinin ağarmasına kadar sürer. Buna, gecenin ortası (وسط الليل) denir. Bu, gecenin en uzun bölümüdür.

Üçüncü bölüm ise uzak yıldızların kaybolmasıyla başlayan ve güneşin doğmasına kadar devam eden sabahın alacakaranlığı, yani seher ve imsak vakitleridir. Seher vakti, sahur yemeğinin yendiği vakittir.

Seher vakti, fecr-i kâzibin de vaktidir. Bu vakit geceden sayıldığı için gecenin ortası ile birleştirilir ve gecenin yarısı (نصف الليل) diye adlandırılır.

Akşam namazı, güneşin batmasından batı ufkundaki kızılığın kaybolmasına kadar kılınır. Bundan sonra yatsı namazının vakti girer. Batı ufkundaki beyazlığın kaybolup havanın tam kararması-

na ve en uzak yıldızların gözükmeye başlamasına kadar devam eder. Hava tam kararınca, gecenin gündüze yakın birinci bölümü bitmiş olur.

Abdullah b. Ömer demiş ki, bir gece oturduk, yatsı namazı için Allah'ın Elçisi sallallahu aleyhi ve sellemi bekledik. Gecenin üçte biri geçmekte iken veya daha sonra çıka geldi. Bir işi var mıydı, yok muydu bilmiyorum. Dedi ki, “Bu namazı mı bekliyorsunuz? Ümmetime ağır gelmese onlara bu saatte kıldırırdım.” Sonra müezzine emretti, kamet getirdi.³

Yatsı namazı, karanlık çökmeden kılınmazsa camiye gelenlerin evlerine dönmeleri zorlaşır.

Konuyla ilgili ikinci ayet şudur:

“Güneşin batıya kaymasından gecenin kararmasına kadar; bir de fecrin (tan ışıklarının) yoğunlaşması sırasında namazı tam kıl. Fecirdeki yoğunlaşma gözle görülür.” (İsrâ 17/78)

Bu ayete göre de ilk namaz, güneşin batıya kaymasıyla yani güneşin, bulunduğumuz yerin meridyeninden geçmesi ile başlayan öğle namazıdır. Önceki ayet, güneş batmadan iki namaz kılmayı farz kıldığı için öğlenin kılınmasından sonra bir namaz daha kılma gereği ortaya çıkar. Bu da öğle ile akşam arasında yer alan ikindidir. Öğle ile ikindiye birbirinden ayıran işaret Kur'ân'da açıkça belirtilmediğinden, Nebimiz ihtiyaç halinde bu iki namazı birleştirerek arka arkaya kılmıştır.

Ayetteki, **“Gecenin kararmasına kadar”** ifadesi ise güneşin batmasından batı ufkundaki aydınlığın tamamen kaybolup karanlığın iyice çökmesine ve en küçük yıldızların gözükmeye başla-

² İbn Manzûr, Lisân'ul-Arab, t-r-f maddesi.

³ Ebu Davud, Sünen, Salât, 7.

masına kadar olan vakti gösterir. Bu, yukarıda da belirtildiği gibi yatsı namazının son vaktidir. Akşam namazı vakti, bundan öncedir. Akşam ile yatsıyı ayıran işaret, Kur'an'da geçmediğinden Nebimizin bu iki vakti birleştirdiği de olmuştur.

Yatsının Son Vakti

Dört mezhebin büyük âlimlerine göre yatsı vakti, havanın kararmasına kadar sürer. Hanefilerden es-Serahsî der ki: "İmam Muhammed el-Kitab'da yatsı vaktinin gece yarısına kadar olduğunu söylemiştir."⁴

İmam Şafii demiş ki: "Yatsının son vakti, gecenin birinci üçte biri geçinceye kadardır. Gecenin bu bölümü geçince namazın vakti geçer. Nebî sallallahu aleyhi ve sellemden gelen rivayetlerin hepsi, bu vakitten sonra vaktin çıktığı dışında bir şeyi göstermez."⁵

Oğlu Ebu'l-Fadl'in bildirdiğine göre Ahmed b. Hanbel şöyle demiştir: "Şafak kaybolunca yatsı vakti başlar... son vakti kimine göre gecenin üçte biri, kimine göre de gece yarısıdır."⁶

Bu görüş, yukarıdaki görüşlerle aynıdır. Ancak âlimlerimiz arasında, günün tan yerinin ağarmasıyla başlayacağı görüşü yaygınlaşınca, gecenin üç bölümü kavramı anlaşılamaz olmuştur.

İbnu'l-Kâsım demiş ki: İmam Malik'e "Namazı gecenin üçte birine kadar geciktiriyorlar" diye sorduk; şiddetle kınadı ve sanki şöyle dedi: "İnsanların kıldığı gibi kılmalılar." İnsanların yaptıklarını hoş görür gibiydi. Onlar, yatsı

namazını kırmızı şafağın kaybolmasından biraz sonra kılarlar. Şöyle dedi: "Allah'ın elçisi sallallahu aleyhi ve sellem, Ebubekr ve Ömer bu kadar geciktirmemiştir."⁷

Bu mezheplerin daha sonra gelen âlimleri, herhangi bir delile dayanmadan yatsı namazının vaktini sabah namazına kadar uzatmışlardır. Hâlbuki insanlar, yatsı ile sabah namazı arasında yatıp dinlenecekleri için bu vakitte kimsenin rahatsız edilmemesi gerekir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Müminler! Ellerinizi altında olan esirler ile henüz ergenlik çağına girmemiş çocuklarınız üç vakitte; sabah namazından önce, öğle sıcağında soyunduğunuzda ve yatsı namazından sonra yanınıza girecekleri zaman izin istesinler. Bunlar, açık olabileceğiniz üç vakittir. Bu vakitler dışında birbirinizin yanına girip çıkmakta size de onlara da bir günah yoktur. Allah size ayetlerini böylece açıklar. Allah bilir, doğru karar verir.

Çocuklarınız ergenlik çağına girince, büyükleri gibi izin istesinler. Allah size ayetlerini böylece açıklar. Allah bilir, doğru karar verir." (Nûr 24/58-59)

Nebimiz her gece biraz uyuduktan sonra kalkıp teheccüd namazı kıları. Çünkü Allah Teâlâ ona şu emri vermiştir:

"Sana ek görev olarak, gecenin bir kısmında namaz için uyan; belki Rabbin seni güzel bir konuma yükseletir."(İsrâ 17/79)

⁴ Serahsî, Şemsüddin, el-Mebsût, Mısır 1324/1906, c. I, s. 259.

⁵ Şafii, Muhammed b. İdris, el-Um, Beyrut 1393/1973, c. I, s. 74.

⁶ Mesail'ul İmâm Ahmed, 2.cilt s.174

⁷ Malik b. Enes (öl.179 h.), el-Müdevvene, Dar'ul-kutub'il-ilmîyye, 1415 h./1994m. C. I, s. 156.

Bu namazı, isteyen her müslüman kılabilir. Nebimizin şöyle dediği rivayet edilmiştir:

“Farzlardan sonra en faziletli namaz, gece namazıdır.”⁸

Sabah namazı vakti, tanyerinin ağarıp ufuktaki ışıkların yoğunlaşması, üstte beyaz ışık hattı, ortada, kızıl ışık ve altta karanlık bir hattın oluşmasıyla başlar.

İsrâ 78. ayette sabah vakti, **kur’ân’el-fecr** diye ifade edilmiştir. Kur’ân (قرآن) Arapçada “toplama ve toplanma” anlamına gelir.⁹ قرأتُ الشيء قرأتاً sözü, “bir şeyi topladım” ve “birini diğerine ekledim”, demektir. قرأت الكتاب قراءة وقرأتا = “Kitabı okudum”, sözü de öyledir. Çünkü okumak, kelimeleri birbirine eklemektir. Son kitaba Kur’ân adı verilmesi, indirilen bütün ayetleri bir araya toplaması sebebiyledir. Fecirdeki toplanma da güneşten gelen kızıl ve beyaz ışıkların toplanıp birer hat oluşturmasıdır. Henüz aydınlanmamış olan kara parçası da altta siyah bir hat gibi gözükür. Toplanma, güneş doğana kadar sürdüğünden, bunun tamamı bir tek namazın vakti olur.

Nebimizin hadislerinde de ilk namaz öğlen namazı, son namaz da sabah namazıdır. İbn Abbas’ın (r.a) bildirdiğine göre Allah’ın Elçisi namaz vakitleri konusunda şöyle demiştir:

“Cebrail Kâbe’nin yanında bana iki kere imamlık yaptı. Birincisinde öğle namazını, gölgeler bir ayakkabı kayışı kadar iken kıldırdı. Sonra her şeyin kendi gölgesi kadar olduğu zaman ikindiye kıldırdı. Güneşin battığı ve oruçlunun iftar ettiği saatte akşam namazını kıldırdı. Şafağın (batı ufkundaki kızılığın) kay-

bolduğu saatte de yatsıyı kıldırdı. Sabah namazını da tan yerinin ağardığı, oruç tutana yemenin içmenin yasak olduğu saatte kıldırdı.”

*Cebrail ikinci kez imamlık yaptığında öğle namazını, çünkü ikindi vaktinde, her şeyin gölgesinin kendi boyu kadar olduğu vakitte kıldırdı. İkindiye, her şeyin gölgesi kendinin iki katı olduğu vakitte kıldırdı. Sonra akşam namazını ilk günkü vaktinde kıldırdı. Sonra yatsı namazını gecenin üçte biri **geçmekte olduğu sırada kıldırdı** (حِينَ ذَهَبَ ثُلُثُ اللَّيْلِ). Sabah namazını da ortalık aydınlandığında kıldırdı. Sonra Cebrail bana döndü ve dedi ki, «Ya Muhammed, bu senden önceki Nebilerin ibadet vaktidir. İbadet vakti, bu iki vaktin arasındır.”¹⁰*

ORUÇ VAKİTLERİ

Oruç, tan yerinin ağarmasından güneşin batmasına kadar, Allah rızası için yemeyi içmeyi ve cinsel ilişkiyi terk etmektir. Eskiden çıplak gözle bakılır, ufuk boyunca ışığın yoğunlaştığı görülünce yemeye içmeye son verilirdi. Artık gözlemin yerini takvimler almıştır. Ama takvimler hatalı olduğu için Türkiye’de oruca olması gerektiğinden çok daha erken vakitte başlanmaktadır.

A- ALACAKARANLIKLAR

Takvimlerdeki hatanın sebebi, Güneşin doğuşundan önceki beş ayrı tan arasındayapılan yanlış seçimdir. Bunlar; yalancı tan, astronomik tan, imsak tanı, denizci tanı ve sivil tandır.

1-Sabahın Alacakaranlığı

Yıldızların çekilmeye başlamasından Güneşin doğmasına kadar devam eden fecr vaktidir. Güneş doğu ufkunun 18° altına gelince başlar. Uzak bilimciler bu

⁸ Müslim, Siyam 38, Hadis No (1163)

⁹ İbn Fâris, Mekâyis’ul-Luğa, k-r-e maddesi.

¹⁰ Tirmizî, Mevâkît, 1

vakte astronomik tan derler ve yıldız gözlemeyi bırakırlar.

Güneş'in ufku 12° altında olduğu vakit iyi atmosfer şartlarında, cisimlerin dış hatları net olmamakla birlikte seçilebilir ama ufuk belli belirsiz durumda olur. Buna denizci tanı (Nautical twilight) denir.

Denizciler yönlerini, yıldızlarla belirledikleri için hem yıldızı hem de ufku görmeleri gerekir. Karanlıkta yıldız görülür ama ufuk görülmez. Güneş ufku 6° altında ise bu defa ufuk görülür, yıldızlar görülmez. Gözlem için en uygun zaman ise güneşin ufku 10° altında olduğu zamandır; ona rasat tanı derler. Denizci tanının sabah namazı vaktiyle bir ilgisi yoktur.

Sabahın alacakaranlığının birinci bölümü, seher vakti, ikinci bölümü de sabah namazı ve imsak vaktidir.

a. Seher Vakti (Fecr-i Kâzib)

Arapçada seher, gündüzün ilk ışıklarının gecenin karanlığına karışmasına denir. Bu vakitte hem gündüzün hem gecenin belirtileri olur¹¹. Seher vakti, gecenin son üçte birinin ilk yarısı yani gecenin altıda biridir. Allah'ın Elçisi'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir:

"Allah'ın en sevdiği namaz Davûd'un namazı, en sevdiği oruç Davud'un orucudur. O, gecenin yarısında uyur, üçte birinde kalkar, altıda birinde (seher

vaktinde) yine uyurdu. Bir gün oruç tutar, bir gün yerdî¹²."

Bu sırada ufku üst tarafı hafifçe aydınlanır.¹³ Aydınlık arttıkça aşağıya iner ve ufku, bir kubbe gibi sarar. İnsanları yanılttığı için ona fecr-i kâzib denir. Allah'ın Elçisi şöyle demiştir:

"كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا يَهْدِنَا السَّاطِعُ الْمُضْعِدُ، فَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَغْتَرِضَ لَكُمْ الْأَحْمَرُ"

"Yiyin, için; yukarı tırmanarak yayılan (kızılılık) sizi etkilemesin; enine yayılan kızılılığı görünceye kadar yiyin, için¹⁴."

Seher vaktinde yenen yemeğe sahur denir.¹⁵ Allah'ın Elçisi sallallahu aleyhi ve sellem şöyle demiştir: "Bizim orucumuzla ehl-i kitabın orucunu ayıran şey, seher yemeğidir.¹⁶

Enes b. Mâlik'in rivayetine göre Nebi sallallahu aleyhi ve selam ile Zeyd b. Sabit (ra) bir gün birlikte sahur yemeği yemişlerdi. Sahur bitince Nebi sallallahu aleyhi ve selam kalktı ve sabah namazını kıldırdı. Katâde diyor ki, Enes'e "Sahuru tamamlamaları ile na-

¹² Buhârî, Teheccüd, 7.

«أَحَبُّ الصَّلَاةِ إِلَى اللَّهِ صَلَاةُ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ، وَأَحَبُّ الصِّيَامِ إِلَى اللَّهِ صِيَامُ دَاوُدَ، وَكَانَ يَنَامُ نِصْفَ اللَّيْلِ وَيَقُومُ ثُلُثَهُ، وَيَنَامُ سُدُسَهُ، وَيَصُومُ يَوْمًا، وَيُفْطِرُ يَوْمًا»

¹³ Cevheri, İsmail b. Hammad (ö. 393 h.), es-Sihah, سحر md. (thk: Ahmed Abdulgafûr Atar), Beyrut 1407/1987.

وَالسَّحَرُ قَبِيلُ الصُّبْحِ

¹⁴ Ebu Davud, Vakt'us-Sahûr, hadis no 2348; Sünen'ut-Tirmîzî, Macae fi beyân'il-fecr, hadis no 705.

¹⁵ İsfahani, Müfredât, سحر mad.

والسحور: اسم للطعام المأكول سحرا، مفردات

¹⁶ Müslim, Sıyam, 46.

«فَضَّلُ مَا بَيْنَ صِيَامِنَا وَصِيَامِ أَهْلِ الْكِتَابِ، أَكْلَةُ السَّحَرِ»

¹¹ Kurtubî, Muhammed b. Ahmed, el-Cami' li-ahkâmî'l-Kur'ân, c. XVII, s. 144, Kahire, 1384/1964.

والسحر: هو ما بين آخر الليل وطلوع الفجر، وهو في كلام العرب اختلاط سواد الليل ببياض أول النهار، لان في هذا الوقت يكون مخايل الليل ومخايل النهار.

mazları arası ne kadar sürdü”, diye sorduk; bir kişinin elli ayet okuyacağı kadar” dedi¹⁷.

Bir kişi 50 âyeti, yaklaşık 10 dakikada okur. Bu, ancak abdest almaya yetecek bir vakittir.

Sehl'den gelen bir rivayet de şöyledir: “Ailemle beraber sahur yemeği yer, Allah'ın Elçisi sallallahu aleyhi ve sellem ile birlikte secdeye yetişeyim diye hızlı hareket ederdim.”¹⁸

Bilal, ezanı seher vaktinde okuduğu için Allah'ın Nebisinin şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Bilal ezanı gece vakti okuyor; İbn Ümm-i Mektûm ezan okuyuncaya kadar yiyin, için.”¹⁹

Bu vakitte Allah'tan af dilememiz öğütlenmiştir. Cennetlikler şöyle anlatılır:

كَانُوا قَلِيلًا مِنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ . وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ

“Gece pek az uyurlar; seherlerde Allah'tan af dilerler.”(Zâriyât 51/17-18)

Allah'ın Elçisi sallallahu aleyhi ve sellem vitir namazını, her gece seher vakti girinceye kadar bitirir²⁰ ve uyurdu. Aişe'nin şöyle dediği bildirilmiştir: “O, benim yanımdayken seher vaktinde uyurdu.”²¹

Nebimiz bu vaktin bir kısmında istiğfar ettikten sonra uyumuş olmalıdır. Teheccüd namazına kalkamayanlar fecr-i sadık'ın hemen öncesinde teheccüd kılıp istiğfar edebilirler. Allah Teâlâ cennetlikleri bir de şöyle tanımlamıştır:

“Onlar; sabreden, özü sözü doğru olan, gönülden kulluk eden, hayra harcayan ve seher vakitlerinde bağışlanma dileyen kimselerdir.” (Al-i İmran 3/17)

Hicret sırasında Nebi sallallahu aleyhi ve sellem Ebubekr ile birlikte Sevr mağarasında üç gece kalmıştı. Ebubekr'in oğlu Abdullah gece onlarla kalır; kimse fark etmesin diye seherin alacakaranlığında Mekke'ye döner haber toplardı. Buhârî'nin rivayeti şöyledir:

“Ebubekr'in oğlu Abdullah, söyleneni kolayca anlayıp kavrayan bir gençti. Geceyi onlarla geçirir; seher vakti ayrılır, sabah vaktinde, Mekke'de gecelemiş

¹⁷ Buhârî, Teheccüd, 8.

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَزَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ تَسَحَّرَا فَلَمَّا فَرَغَا مِنْ سَحُورِهِمَا قَامَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الصَّلَاةِ فَصَلَّى فَقُلْنَا لِأَنَسٍ كَمْ كَانَ بَيْنَ فَرَاغِهِمَا مِنْ سَحُورِهِمَا وَدُخُولِهِمَا فِي الصَّلَاةِ قَالَ تَقْدِيرُ مَا يَقْرَأُ الرَّجُلُ خَمْسِينَ آيَةً

¹⁸ Buhârî, Savm, 17 (Babute'hîr'is-sahûr)

عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «كُنْتُ أَتَسَحَّرُ فِي أَهْلِي، ثُمَّ تَكُونُ سُرْعَتِي أَنْ أُدْرِكَ السُّجُودَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»

¹⁹ Buhârî, Ezan, 11, 1,3; Müslim, Sıyâm, 8

حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو أُسَامَةَ، قَالَ: غَبِيبُ اللَّهِ، حَدَّثَنَا عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَائِشَةَ، وَعَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: ح وَحَدَّثَنِي يُونُسُ بْنُ عِيسَى الْمَرْزُوقِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ مُوسَى، قَالَ: حَدَّثَنَا غَبِيبُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَائِشَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: «إِنْ بَلَأَ يُوذُنُ بِلَيْلٍ، فَكُلُوا وَأَشْرَبُوا حَتَّى يُوذُنَ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ» صحيح البخاري

²⁰ Buhârî, Vitir, 2.

«كُلُّ اللَّيْلِ أَوْتَرُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَتَنَّهُ وَتَرُهُ إِلَى السَّحَرِ»

²¹ Buhârî, Teheccüd, 7.

«مَا أَفْغَاهُ السَّحَرُ عِنْدِي إِلَّا نَائِمًا» تَعْنِي النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

gibi Kureyş ile beraber olurdu. Babası ve Muhammed aleyhisselamla ilgili duyduğu her şeyi dikkatle dinlerdi ki, akşamın alacakaranlığında onlara ulaşırsın. Ebubekr'in kölesi Amir b. Führeyra da sütünü ikram edeceği koyunları, yatsı girdikten biraz sonra onlara doğru sürerdi. Bu sırada ikisinin de uykusu geldiği için Amir'in sabahın alacakaranlığında koyunları kaldırmasına kadar geceyi orada geçirirlerdi. Abdullah bu üç gecenin üçünde de böyle yapmıştı²²."

Allah Teâlâ Lût'u ve ailesini, seher vaktinde kurtarmış, Lut kavmini de sabahleyin (fecd-i sadıkta) cezalandırmıştı.

قَالُوا يَا لُوطُ إِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَنْ يَصْلُوا إِلَيْكَ فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ
بِقِطْعٍ مِّنَ اللَّيْلِ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنكُمْ أَحَدٌ إِلَّا أَمْرَاتَكَ إِنَّهُ
مُصِيبُهَا مَا أَصَابَهُمْ إِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُ أَلَيْسَ الصُّبْحُ
بِقَرِيبٍ

"(Melekler) Dediler ki; "Bak Lût! Biz Rabbinin elçileriyiz; bunlar sana asla ilişemezler. Aileni al ve gecenin bir vaktinde yola çık. Karın dışında kimse geri dönmesin. Bunların başına gelen ona da gelecektir. Azapla buluşma vakitleri sabahıdır. Sabah yakındır, değil mi?" (Hûd 11/81)

²² Buharî, Libas 16.

لَحِقَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبُو بَكْرٍ بَغَارَ فِي جَبَلٍ يُقَالُ لَهُ
تُورٌ، فَمَكَثَ فِيهِ ثَلَاثَ لَيَالٍ، يَبِيتُ عِنْدَهُمَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ،
وَهُوَ غُلَامٌ شَابٌ لَقِينٌ ثَقِيفٌ، فَيَزُحُلُ مِنْ عِنْدِهِمَا سَحَرًا، فَيَضْبِحُ
مَعَ قُرَيْشٍ بِمَكَّةَ كِتَابَتٍ، فَلَا يَسْمَعُ أَمْرًا يُكَادَانِ بِهِ إِلَّا وَعَاهُ،
حَتَّى يَأْتِيَهُمَا بِخَبَرِ ذَلِكَ جِبْنٌ يَحْتَلِطُ الظَّلَامُ، وَيَزْعَى عَلَيْهِمَا
عَامِرُ بْنُ فَهَيْرَةَ مَوْلَى أَبِي بَكْرٍ مَنَحَةً مِنْ غَنَمٍ، فَيُرِيحُهَا عَلَيْهِمَا
جِبْنٌ تَذْهَبُ سَاعَةً مِنَ الْعِشَاءِ، فَيَبْتِغَانِ فِي رِشْلِهِمَا حَتَّى يَنْعَقَ
بِهَا عَامِرُ بْنُ فَهَيْرَةَ بِغَلَسٍ، يَفْعَلُ ذَلِكَ كُلَّ لَيْلَةٍ مِنْ تِلْكَ اللَّيَالِي
الثَّلَاثِ

Sabahın erkeninde volkan patlaması olmuş, kül bulutları Lût kavmine pişmiş çamurdan taşlar yağdırmıştı. Allah Teâlâ şöyle demiştir:

كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالَّذُرِّ . إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا إِلَّا آلَ
لُوطٍ نَّجَّيْنَاهُمْ بِسَحَرٍ . نِعْمَةً مِنَّا عِندَنَا كَذَلِكَ نَجْزِي مَنْ
شَكَرَ . وَلَقَدْ أَنْذَرَهُمْ بَطْشَتَنَا فَتَمَارَوْا بِالَّذُرِّ . وَلَقَدْ رَاودُوهُ
عَنْ ضَيْفِهِ فَطَمَسْنَا أَعْيُنَهُمْ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذِرٍ . وَلَقَدْ
صَبَّحَهُمْ بُكْرَةً عَذَابٌ مُسْتَقَرٌّ.

"Lût'un kavmi uyarılar karşısında yalana sarılmıştı. Biz de üzerlerine taş yağdıran (bulutlar) göndermiş ama Lût'un ailesini seher vakti kurtarmıştık. Bunu katımızdan iyilik olsun diye yapmıştık. Şükredene işte böyle iyilik yaparsınız. Hâlbuki baskınımızın şiddeti hakkında Lût onları uyarırmış ama onlar, uyarıları tepki ile karşılamışlardı. Ayrıca Lût'un misafirlerini ele geçirip eğlence yapmaya kalkışmışlardı. Biz de gözlerini mahvettik de azabımın ve uyarıların zevkine varın dedik. Kalıcı azap sabah erkenden onları kısıtırdı." (Kamer 54/33-38)

Önce taş yağmuru yağdı, gün doğarken de oranın altı üstüne geldi. İlgili âyetler şöyledir:

فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُشْرِقِينَ . فَجَعَلْنَا عَلَيْهِمَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا
عَلَيْهِمْ حِجَابًا مِّنْ سَجِيلٍ

"Gün doğarken büyük bir gürültüyle sarsıldılar. Oranın altını üstüne getirdik. Zaten üzerlerine siccilden²³

²³ (Siccîl) (سَجِيل) çamurun pişirilmesiyle oluşan taş demektir; Farsça'dan Arapçaya geçmiştir. Yanardağı patlatmakla görevli melekler İbrahim aleyhisselama uğramışlardı. İbrahim onlara: "Asıl göreviniz nedir, ey elçiler? diye sordu. "Biz, günaha batmış bir kavme gönderildik", dediler. Üzerlerine çamurdan taşlar

taşlar yağdırmıştık²⁴." (Hicr 15/73-74)

Seher vakti, gecenin ortasına yani ğasaq'ul-leyle katılmış ve her ikisine gece yarısı (نصف الليل) denmiştir. Gece yarısı, uyuma, dinlenme, kalkıp namaz kılma, istiğfar etme ve sahur yemeği yeme gibi çok sayıda işi içinde barındıracak uzunlukta olan bir vakittir.

b. Sabah Namazı ve İmsak Vakti

Güneşin doğu ufkuna yakınlığı -9° olunca sabah namazı vakti girer ve oruç yasakları başlar. Bu sırada fecr-i kâzibin büyük bir kubbeye benzeyen aydınlığı enlemesine uzanan, üstü beyaz ve altı siyah bir kızıl ışık kümesi ile bölünür. Bu ayrışmayı şu âyet anlatmaktadır:

فَالِقُ الْإِصْبَاحِ وَجَعَلَ اللَّيْلَ سَكَنًا وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ
حُسْبَانًا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ

"Sabahı bölen; geceyi dinlenme zamanı, Güneş ile Ay'ı hesaba uygun yapan odur. Bunlar güçlü ve bilgili olanın koyduğu ölçüdür." (En'âm 6/96)

el-ısbâh = الْإِصْبَاحُ "sabaha giriş", es-sabah = الصُّبْحُ da "kızılılık"²⁵ demektir. Fâliq'ul-ısbâh = فالقُ الْإِصْبَاحِ, seher vaktinin karanlıkla karışık olan kızıl ve beyaz ışıklarını²⁶ bölen kızıl kuşak olur.

salmak için, Rabbinin katından aşırı gidenler için damgalanmış taşlar." (Zariyat 51/31-34)

²⁴ (وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ) cümlesi hal cümlesi sayılmıştır. Çünkü sarsıntıdan önce taş yağmuru olmuştu.

²⁵ İbn Fâris, Mekâyis'ul-luğa, صبح mad.

²⁶ İbrahim Mustafa, Ahmed ez-Zeyyât, Hamid Abdulkâdir, Muhammed en-Neccâr, el-Mucem'ul-vasît, صبح mad. Daru'd-da've, c. I, s. 505.

Fecr-i sâdıktaki karanlık ile beyaz ışık kuşağı, kızıl ışık kuşağıyla bölünür.

Bir kişi Allah'ın Elçisi'ne namaz vakitlerini sormuş; o da ona, uygulayarak göstermek için ilk gün sabah namazını ilk vaktinde kıldırması. Ebu Musa el-Eş'ârî bize şu bilgiyi vermektedir:

فَأَقَامَ الْفَجْرَ حِينَ انشَقَّ الْفَجْرُ، وَالنَّاسُ لَا يَكَادُ يَعْرِفُ
بَعْضُهُمْ بِبَعْضٍ.

*O gün Allah'ın Elçisi, sabah namazını, fecr (kızılık) yarıldığı sırada kıldırır. İnsanlar neredeyse birbirini tanıyamayacaktı.*²⁷

Allah'ın Elçisi'nin şu sözü konuyu değişik şekilde ifade etmektedir:

...صَلَّى الْفَجْرَ حِينَ بَرَقَ الْفَجْرُ وَحُرِّمَ الطَّعَامُ عَلَى
الصَّائِمِ...

*"(Cebrail) Sabah namazını kızılığın parıldadığı, oruçluya yiyeceğin haram olduğu sırada kıldırır."*²⁸

Aşağıdaki haber de bu durumu desteklemektedir:

كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي الصُّبْحَ وَأَخَذَنَا
يَعْرِفُ جَلِيسَهُ

*"Nebi sallallahu aleyhi ve sellem sabahı kıldırırken birimiz yanında oturana tanırdı."*²⁹

Demekki ufukta oluşan aydınlık bu saatte mescidin içine kadar ulaşıyordu. Âişe (radiyallahuanhâ) şöyle demiştir:

²⁷ Müslim, Mesâcid 178 - 614

²⁸ Tirmizî, Mevâkîf, 1.

²⁹ Buhârî, Mevâkîf'us-salah 11.

كُنْ نِسَاءَ الْمُؤْمِنَاتِ يُشْهَدْنَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاةَ الْفَجْرِ مُتَلَفِعَاتٍ بِمُرُوطِهِنَّ، ثُمَّ يُنْقَلِبْنَ إِلَى بُيُوتِهِنَّ حِينَ يَقْضِينَ الصَّلَاةَ، لَا يَعْرِفُهُنَّ أَحَدٌ مِنَ الْغُلَسِ

"Mü'minlerin kadınları elbiselerine bürünmüş olarak Allah'ın Elçisi sallallahu aleyhi ve sellem ile sabah namazına katılırlar, namazı bitirince evlerine doğru ayrılırlardı da alaca karanlıktan kimse onları tanımazdı³⁰."

Kadınlar arkada namaz kılarılardı. Demek ki erkekler tarafından bakınca onları tanıyacak kadar bir aydınlık olmadan namaz bitiyordu.

Sabah namazının vakti, Güneş doğunca ya kadardır.

Güneşin batmadığı yerlerde Güneş, doğu noktasına 9 derece yaklaşınca sabah namazı vakti girer. Bunu T cetveli ile gözlemlemek isteyen, güneyden doğuya olan çemberin beşte dördünün tamamlanmasını bekler. Böyle yerlerde Güneş, doğu noktasına varınca doğmuş sayılır.

Güneşin doğmadığı yerlerde Güneşi doğmuş saymak için sabahın ışıklarının batı noktasına kadar uzamasını beklemek gerekir.

Güneş ufku 6° altına geldiği zaman çevredeki cisimler net olarak görülebildiği gibi en parlak yıldızlar da görülebilir. Bugün ona "sivil tan" fıkihta ise isfâr (الاسفار) vakti denir. Sabah namazında kıraat uzun tutulduğu için sabahı ilk vaktinde kılanlar bile camiden çıkınca ya kadar isfâr vakti girer.

Güneş doğunca gece biter. Çünkü Allah'ın Elçisi sallallahu aleyhi ve sellem şöyle demiştir: "Gece yüzünü gösterir,

gündüz sırtını döner, Güneş de batmış olursa oruçlu iftar eder."³¹ Bunu gündüze uygularsak şöyle deriz: "Gündüz yüzünü gösterir, gece sırtını döner, Güneş de doğmuş olursa gündüz başlamış olur."

B- MÎZAN (الميزان)

Mîzân, vezn = وزن kökünden ölçü demektir³². Allah Teâlâ şöyle demiştir:

وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ . أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ .
وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ .

"Göğü yükseltti ve mîzânı (dengeyi) koydu. Mîzânı aşmayasınız diye bunu yaptı. Öyleyse ölçüyü hakça yapın, mîzânı bozmayın." (Rahman 55/7-9)

لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ ...

"Elçilerimizi açık belgeler ile gönderdik ve beraberlerinde Kitab'ı ve mîzânı indirdik ki insanlar her şeyin hakkını versinler." (Hadîd 57/25)

Her yerde, her gün gece ve gündüz oluşur. Ama Allah'ın koyduğu mîzan göz ardı edilirse kutup bölgelerinde bazen gündüzlerin, bazen de gecelerin oluşmadığı söylenebilir.

Gece İle Gündüzün Mîzanı

Gece ve gündüzün mîzanı ile ilgili olarak Kur'an'da geçen hükümleri şöyle özetleyebiliriz:

³¹ Müslim, Sıyam 51 – (1100)

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «إذا أقبل الليل وأدبر النهار، وغابت الشمس فقد أفطر الصائم» لم يذكر ابن نمير

³² Halil Bin Ahmed, el-Ayn, v-z-n maddesi.

³⁰ Buhârî, Mevâkît 13, 27; Ezân 162,165; Müslim, Mesâcid 231, (645).

Gece ile gündüz, Güneş'ten ve Ay'dan bağımsız varlıklardır. Allah Teâlâ şöyle der:

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ

“Geceyi, gündüzü, Güneşi ve Ay’ı yaratan odur. Her biri bir yörüngede yüzer.” (Enbiyâ 21/33)

Gecenin göstergesi kaldırılmıştır, karanlık olması gerekmez. Ama gündüzün mubsir olması yani kendini veya çevreyi göstermesi gerekir. Allah Teâlâ şöyle demiştir:

وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ آيَاتَيْنِ فَمَحْوُنَا آيَةَ اللَّيْلِ وَجَعَلْنَا آيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً لِّتَبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ وَكُلُّ شَيْءٍ فَصْلَانَا تَفْصِيلًا

“Geceyi ve gündüzü iki gösterge yaptık, gecenin göstergesini giderdik; mubsir olmayı da gündüzün göstergesi yaptık. Bu, hem rabbinizin ikramını aramanız, hem de yılların sayısını ve hesabı bilmeniz içindir. Biz her şeyi ayrıntılı olarak açıklamışızdır.” (İsrâ 17/12)

Ayete göre gece ile gündüzün, Güneş ile doğrudan ilişkisi yoktur. Öyleyse Güneşli geceler olabileceği gibi Güneşsiz gündüzler de olabilir. Gecenin birinci bölümü akşamın alacakaranlığı, akşam ve yatsı namazlarının vaktidir.

En Kısa Gece

21 Haziran’da gece, 45° enlemde en kısa seviyesine iner. Çünkü 21 Haziran’da gecenin mîzanı, en son 45° enlemde gerçekleşir. Bu sırada Güneşin deklinasyon açısı 23.5°; alt meridyenden geçerken batı ve doğu ufku olan uzaklığı 21.5°; gecenin yay uzunluğu da 129°’dir. Güneş mahalli saatle 19.50’de

batır. Yatsı -9°’de yani 20.51’de girer ve -18°’de yani 22.23’de çıkar. Böylece Gecenin birinci bölümü 2 saat 33 dakika; yay uzunluğu yaklaşık 40° olur.

Saat 22.23’de gasaq’ul-leyl denen gecenin ortası başlar ve 01.40’a kadar sürer. Gecenin ortası burada 3 saat 17 dakika, yay uzunluğu ise 49°’dir.

01.40’da başlayan seher vakti ise 03.12’de biter ve 1 saat 32 dakika sürer. Onun yay uzunluğu 23°’dür. Güneş 04.13’da doğduğu için sabah namazı vakti 1 saat 01 dakika sürer. Bunun yay uzunluğu da yaklaşık 17°’dir. Gecenin bu üçüncü bölümünün yay uzunluğu da tıpkı birinci bölüm gibi yaklaşık 40°’dir.

Seher vakti, gecenin ortasına katıldığı için gecenin toplam uzunluğu 8 saat 23 dakika yani 503 dakikadır.

20.51’de giren yatsı vakti 22.23’de çıkar. Bir kişi yatsıyı kılıp 21.24’te yatacak olsa 6 saat 44 dakika uyuyabilir. Gündüz uykusunu da uyumuşsa onun, teheccüde kalkması ve seher vaktinde sahur yemeği yiyerek oruca başlaması zor olmaz.

46° enlemde 21 Haziran’da 19.54’da Güneş batmakta ve 22.37’de yatsı bitmektedir. Seher, 01.25’de Güneşin doğuşu da 04.14’tedir. Akşamdan yatsının sonuna kadar 163 dakika, yatsıdan seher vaktine kadar süren gasaq’ul-leyl 168 dakika, Seher vaktinden Güneş doğana kadar da 169 dakika eder. Böylece gasaq’ul-leyl gecenin en uzun bölümü olmaktan çıkar. Bunun gecenin en uzun bölümü olmaya devam etmesini sağlamak, ancak Allah’ın kutuplar için koyduğu mizanı uygulamakla yani beyaz geceleri başlatmakla mümkün olur.

21 Haziranda 45° enlemde gece, en kısa vaktine ulaştığı için artık daha fazla kısalamaz. Bir şey haddini aşınca zıddı-

na döneceğinden geceler uzamaya başlar. Bir âyet şöyledir:

وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ

“Allah bu dinde size, hiçbir güçlük koymamıştır.” (Hac 22/78)

مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللَّهُ لَهُ سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَقْدُورًا

“Allah'ın, Nebîsi için farz kıldıklarında sıkıntı doğuracak bir şey yoktur. Bu, Allah'ın bundan öncekilere de uyguladığı yasaıdır. Allah'ın emri ölçülü biçilidir.” (Ahzab 33/38)

وَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ لَا تُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا

“Ölçeğive mîzanı tam ve dengeli yapın. Biz kimseyi gücünden fazlasıyla yükümlü tutmayız.” (En'âm 6/152)

فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا . إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا

“Demek ki, her güçlüğüñ yanında bir kolaylık varmış. Unutma ki, o güçlüğüñ yanında bir kolaylık daha vardır.” (İnşirah 94/5-6)

Bu tarihte her bir enlemde, biraz daha uzayan geceler, önce kısmen sonra tamamen aydınlık olur ve kutup noktasında gece ile gündüz eşitlenir. Kutup bölgesindeki basıklık hesaba yansıtılmasa Ekvatordan 45 derece enleme kadar olan hesap ile kutup noktalarından 45 derece enleme kadar olan hesap aynı olur.

C- TAKVİM ÇALIŞMALARI

Eskiden çıplak gözle yapılan rasatlar oruca başlanırdı. Artık gözlemin yerini takvimler almıştır. Gazi Ahmed Muhtar Paşa (1839 –1919), takvimlerin astro-

nomik tana göre hazırlandığını şöyle ifade etmiştir:

“Güneş doğu ufkuına 21,5° yaklaştığı zaman, imsak vaktinin başladığı konusunda ittifak vardır. Takvimlerdeki imsak hesabı ona göredir. Bu da fecr-i sadık'tan öncesini gösteriyorsa da sadece ihtiyat için böyle yapılmıştır. Çünkü fecr-i sadıkın, Güneş'in ufka 19° yaklaştığında başladığı hususu ittifakla kabul edilmiştir.”

18° olan astronomik tan, 19 dereceye çıkarılmış sonra ihtiyat gerekçesiyle buna 2,5° eklenerek, gecenin ortasında oruca başlatılmıştır. Bu sırada fecr-i kâzib dahi olmayacağı için burçlardan gelen ışınlar (zodyak ışınları) fecr-i kâzib denmiş, onlar akşam da görülebileceğinden bir de şafak-ı kâzib icad edilmiş ve mîzan bozulmuştur.

T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı 1983'te ihtiyatları kaldırarak oruca başlama vaktini 18°'ye indirmiştir. Yapılan itirazlar üzerine bizim de katıldığımız rasatlar yapılmış, astronomik tan'ın fecr-i sadık sayılamayacağı her defasında tespit edilmiş ama bunlar takvimlere yansıtılmamıştır.

Hatada ısrar edilmesi, oruca başlama ve yatsı namazı vakitlerini bir zulüm aracı haline getirmekle kalmamış, kutuplara doğru içinden çıkılmaz problemlere kaynaklık eden bu hata sebebiyle İslam'ın itibarına gölge düşürülmüştür.

Bir an önce bu büyük hatadan dönülmesi, Müslümanlara ve İslam'a yapılan bu zulme son verilmelidir.